

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

КУСПЛЯК Ігор Сергійович

УДК 321.7: 004

**ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ
ПРОЗОРОЇ ТА ВІДКРИТОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути і процеси

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис
 Роботу виконано на кафедрі політології Державного закладу
 «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
 К. Д. Ушинського»

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Наумкіна Світлана Михайлівна,
 Державний заклад «Південноукраїнський
 національний педагогічний університет імені
 К.Д. Ушинського»

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Сіленко Алла Олексіївна
 Одеська національна академія зв'язку
 ім. О.С. Попова,
 проректор з навчальної та виховної роботи

кандидат політичних наук
Михайловська Оксана Георгіївна,
 Східноукраїнський національний університет
 імені Володимира Даля, доцент кафедри
 політології і міжнародних відносин

Захист відбудеться «13» квітня 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 55)

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36)

Автореферат розісланий «07» березня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. І. Ростецька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В останні десятиліття ХХ століття інформаційно-телекомунікаційні технології (ІКТ) стають каталізатором радикальних змін в житті суспільства, змінюючи традиційні уявлення про політичні та культурні цінності. В результаті цих глобальних змін відбувається поступальний рух до інформаційного суспільства, де визначна роль належить інформації та знанням. В свою чергу, інформаційне суспільство трансформує сучасну політичну реальність і управлінський процес шляхом зміни їх ролі та функцій.

Однією з необхідних передумов сталого демократичного розвитку є прозора та відкрита влада. Вона є запорукою здійснення ефективної політики, яка спроможна створити реальний громадянський контроль, забезпечити права людини та громадянина, зміцнити довіру громадян до влади.

Вирішення проблеми відкритості та прозорості влади є одним з напрямків демократичного розвитку України та впровадження європейських принципів діяльності органів влади і цивілізованих норм політичної культури. Але ситуація в Україні із відкритістю та прозорістю влади поки що далека від усталених норм розвинутих демократичних країн, і як результат – низька довіра з боку міжнародної спільноти та інвесторів.

Отже, актуальним залишаються питання пошуку ефективних інструментів формування відкритої та прозорої влади в контексті сучасних трансформаційних процесів та наявних можливостей ІКТ.

Одним з таких інструментів є електронне урядування, що забезпечує нові форми комунікації між громадянами, бізнесом і владою, безперешкодний доступ до публічної інформації та сприяє участі громадян у виробленні і впровадженні державної політики, надавати більш якісні послуги.

Реалізація ідеї електронного урядування викликає інтерес у всьому світі, зокрема – і в нашій державі.

Сьогодні час вимагає більш глибокого аналізу сутнісних характеристик електронного урядування, теоретичних і прикладних аспектів його розвитку, а також напрямів формування відкритої та прозорої влади за допомогою ІКТ.

Таким чином, розробка політичної стратегії розвитку електронного урядування в Україні є досить актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано згідно з загальною науково-дослідною програмою кафедри політичних наук Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського «Трансформаційний процес в Україні: основні проблеми та умови вирішення» (№ держреєстрації 0109U000215), одним із виконавцем якої є дисертант.

Мета даного дослідження полягає в тому, щоб проаналізувати сутність та можливості електронного урядування щодо формування відкритої та прозорої влади.

Реалізація мети дослідження зумовила постановку і послідовне вирішення наступних **задач**:

- розглянути передумови електронного урядування в контексті загальносвітових трансформаційних процесів та концепцій управління;
- провести концептуальний аналіз основних підходів до понять «електронний уряд» та «електронне урядування»;
- дослідити методологічні підходи до понять «відкритість» і «прозорість» влади в контексті електронного урядування;
- виявити політичні результати впровадження електронного уряду;
- визначити характерні риси електронного урядування в США та азійських країнах;
- розглянути практики зарубіжного досвіду формування електронного урядування в країнах Європи;
- виявити ознаки розвитку електронного урядування в пострадянських країнах;
- довести сутність електронних публічних послуг з точки зору відкритості та прозорості влади;
- обґрунтувати стратегію розвитку електронного урядування.

Об'єктом дисертаційного дослідження є процес трансформації політико-управлінської діяльності за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій.

Предметом дослідження є електронне урядування як інструмент формування відкритої та прозорої влади в сучасному демократичному суспільстві.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є система філософських, загальнонаукових і спеціальних наукових методів.

Діалектичний метод дав змогу проаналізувати вплив загальносвітових трансформаційних процесів та концепцій публічного управління на ідею створення електронного урядування, виявити їх єдність та протиріччя.

Структурно-функціональний аналіз використовувався для вивчення функціональних модулів електронного урядування, їх структури та залежності.

У роботі також використовуються методи теоретичного й емпіричного дослідження, аналіз і синтез, дедукція й індукція.

Компаративний аналіз дозволив дослідити характерні риси електронного урядування в різних країнах та виявити фактори, які сприяли успіху впровадження.

За допомогою методу соціологічного аналізу досліджувалися результати соціологічного опитування щодо визначення основних складових проблем електронної взаємодії між громадянами та органами влади, проведеного автором дисертаційного дослідження.

При підготовці роботи використовувались методи якісного аналізу правових документів, програмних документів і текстів концепцій у галузі інформаційної політики.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена сутністю центральної проблеми дисертаційного дослідження, тому що питання формування відкритої та прозорої влади за допомогою електронного урядування так і не набули належного дослідження в політичній науці. Новизна дисертаційного дослідження знайшла своє відображення в результатах, що мають наукове значення:

Вперше:

- показано, що електронне урядування є фактором трансформації усіх сфер діяльності суспільства: соціальної, технічної, економічної та ін. У політичній сфері суспільства стимулом формування електронного урядування виступають наявні зобов'язання, політика, чинні правові регламенти та існуючі географічні кордони. Технології електронного урядування є способом виконання прийнятих владою зобов'язань і відповіддю на виникаючі очікування виборців;

- обґрунтовано, що електронне урядування – це політична стратегія, а не просто механізм реалізації раніше поставлених завдань. Держава як соціальний інститут кіберпростору, зацікавлена в тому, щоб підтримувати впровадження інфокомунікацій для виконання органами виконавчої влади своїх функцій. Програми впровадження нових ІКТ дозволяють розширити можливості уряду і стимулюють до змін, що раніше не передбачалися. Доведено можливості електронного урядування посилювати довіру до публічної влади і потребу публічної влади з довірою ставитися до демократичної компетентності громадян;

- виявлено, що створення системи електронного урядування, яка дозволяє істотно розширити канали взаємодії держави і громадянського суспільства, підвищити якість цієї взаємодії на основі демократичних принципів і врахуванні інтересів громадян, залежить від об'єктивних факторів, що пов'язані з соціально-економічним становищем країни та рівнем розвитку нових інформаційних технологій, і суб'єктивних (діяльність урядових і державних органів влади, а також громадських організацій в реалізації концепції інформатизації суспільства та підвищення рівня інформаційної культури кожного громадянина) факторів;

- з'ясовано, що одним із найважливіших аспектів створення, забезпечення якості та доступності електронного урядування в Україні є співпраця всіх зацікавлених соціальних груп. Демократичні права громадян реалізуються урядом у рамках управління відносинами з громадянами, які є його клієнтами, тобто одержувачами різних державних послуг. Умова співробітництва – громадянська участь найширших верств населення. Співпраця можлива за умови розробки нових підходів уряду до взаємин як між державними установами, так і в межах партнерств із приватним сектором та неурядовими організаціями;

Уточнено:

- поняття «електронне урядування», яке розглядається, як нова система взаємовідносин, прямих і зворотних взаємозв'язків між основними

суб'єктами управління суспільними процесами, що здійснюються за допомогою сучасних ІКТ з метою забезпечення конституційних прав і свобод громадян;

- поняття «відкритості» та «прозорості» влади. Природа прозорості інформації полягає переважно в її кількості, а відкритість інформації – в її якості;

Дістало подальший розвиток:

- концепція електронного урядування. Зміст цієї концепції полягає не тільки в тому (як випливає з наявних підходів), що уряд переносить організацію державного управління та взаємодію з громадянами в он-лайн, в результаті чого діяльність державних органів набуває нової якості, але і в тому, що електронне урядування є рушійною силою для вдосконалення демократичної системи управління. Таким чином, впровадження зазначеної вище концепції не лише підвищує ефективність роботи державного апарату, а, фактично, створює передумови для формування принципово нової моделі демократії - цифрової демократії (digital democracy), заснованої на відкритості та прозорості діяльності уряду, підзвітності суспільству;

- обґрунтування тези про необхідність застосування політичної волі вищого керівництва держави щодо важливості впровадження електронного урядування.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що теоретичні положення та висновки дисертації можна використовувати для більш поглибленого аналізу інформаційно-комунікативних складових сучасного суспільства, а також для вироблення напрямів формування відкритої та прозорої влади засобами ІКТ.

Результати дисертаційного дослідження мають певну цінність для всіх учасників управлінського процесу, адже це вимагає знань сутності електронного урядування та механізмів його впровадження.

Теоретичні положення та висновки дисертації можуть бути використані в науково-дослідній сфері у процесі розробки стратегії розвитку електронного урядування; в аналітичній діяльності під час вивчення стану відкритості та прозорості органів влади та перспектив на майбутнє; у навчальній діяльності – при розробці та викладанні навчальних курсів з політології, політичних комунікацій, публічної політики, інформаційної політики.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації апробовані автором на всеукраїнських і міжнародних науково-методичних і науково-практичних конференціях та семінарах: «Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації» (м. Одеса, 2008 р.), «Розвиток публічного адміністрування на засадах менеджменту: європейський контекст» (м. Дніпропетровськ, 15-16 травня 2009 р.), Перша німецько-українська академія «Україна і Німеччина: політика і управління в демократичній правовій державі» (м. Росток, Німеччина, 1-12 жовтня 2009 р.), «Конфлікти та безпека» (м. Одеса, 25 листопада 2010 р.), «Сучасна регіональна політика: формування, реалізація та розвиток публічної служби» (м. Одеса, 23 вересня 2010 р.) та

«Сучасна регіональна політика: освіта, наука, практика» (м. Одеса, 28 жовтня 2011 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення дисертації знайшли відображення в 11 наукових публікаціях, 4 з яких надруковані у фахових виданнях з політичних наук.

Структура дисертації обумовлена метою і задачами, які були визначені дисертантом у процесі науково-теоретичної розробки вибраної теми. Дослідження складається з вступу, трьох розділів, перший і другий з яких містять по три підрозділи, третій – два підрозділи, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 163 сторінки. Список використаних джерел містить 196 найменувань (24 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі подається загальна характеристика роботи, обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються предмет, об'єкт, мета і задачі дослідження, його методологія, розкриваються наукова новизна, практичне значення одержаних результатів, надаються відомості про апробацію результатів дослідження та їх публікації.

В першому розділі «Теоретико-методологічні засади електронного урядування» висвітлено стан наукових теоретичних розробок політологічного, філософського і соціологічного напрямків щодо сутності «електронного урядування» та «відкритості» і «прозорості влади».

У підрозділі 1.1 «Передумови створення електронного урядування в контексті загальносвітових трансформаційних процесів та концепцій управління», зазначено, що безпрецедентне за масштабами стрімке розповсюдження ІКТ в світі стало основою для появи нових форм суспільного розвитку, і на кінець ХХ ст. стає очевидним, що інформатизація – неминучий та загальний період розвитку людської цивілізації, період переосмислення ролі інформації, способів її виробництва, переробки, використання та збереження.

В останній час у світі відбувається перехід від індустріального суспільства до суспільства інформаційного.

Розглядаючи інформаційні тенденції, автором дисертаційного дослідження розглянуто теорії та концепції, які внесли найвагомий вклад в розуміння інформації в сучасному світі. Цій проблемі присвячені роботи зарубіжних теоретиків: Д. Белла, М. Вершиніна, В. Іноземцева, М. Кастельса, Й. Масуди, Л. Сморгунова, Є. Стиріна, Е. Тоффлера, А. Турена, Ф. Уебстара. Значний внесок у розробку і формування концепцій інформаційного суспільства зробили й вітчизняні дослідники В. Даніл'ян, О. Дубас, А. Колодюк, В. Недбай, Г. Почепцов, А. Сіленко, О. Соснін, В. Скалацький, Д. Яковлев та ін.

Аналізуючи праці зарубіжної та вітчизняної наукової думки, встановлено, що єдиних підходів до визначення та функціонування інформаційного суспільства немає, але концепція інформаційного суспільства почала активно

застосовуватися в соціальній практиці і проектах, спрямованих на впровадження ІКТ у різні сфери життєдіяльності суспільства.

Визначено, що сучасне суспільство створює нові способи і принципи управління, й останнім часом у світовій політико-управлінській науці з'явилася низка концептуальних моделей організації діяльності органів влади.

New Public Management – це концепція управління, в основі якої покладено методи, запозичені з бізнесу та некомерційних організацій, і яка слугувала відправною точкою до створення нової інформаційно-технологічної парадигми взаємодії між органами влади, бізнесом та громадянами.

Нова концепція управління «Good Governance» розглядається, як здійснення економічної, політичної та адміністративної влади з метою управління на всіх рівнях, яке будується на основі принципів розподілу влади, народовладдя, виборності та змінюваності вищих посадових осіб, підзвітності інститутів виконавчої влади, верховенства закону, транспарентності, незалежності засобів масової інформації, що надає управлінському процесу демократичну спрямованість.

Визначено взаємозв'язок концепцій New Public Management і Good Governance і формування електронного урядування.

Але електронне урядування потрібно розглядати, швидше, як новий засіб для вирішення, значною мірою, тих же завдань, які ставили концепції New Public Management і Governance. У зв'язку з цим концепція електронного урядування стимулює впровадження нових організаційних моделей, трансформаційних процесів та продовжує колишні реформи.

У підрозділі 1.2. «Концептуальний аналіз основних підходів до понять «електронний уряд» та «електронне урядування» встановлено, що на сьогодні залишаються проблеми в розумінні терміну «електронний уряд» та «електронне урядування».

Визначено, що електронний уряд розглядається, як спосіб організації та розвитку політичної системи держави, а також її відкритості, новий підхід щодо взаємодії державних інститутів і суспільства з метою ефективнішої діяльності уряду, надання кращих публічних послуг.

Електронне урядування – це концептуальний підхід навколо функцій уряду, процес співпраці влади з громадянами за допомогою ІКТ задля збільшення можливостей для громадян.

Визначено, що електронне урядування – цілеспрямований вплив суб'єктів усіх політичних інститутів на різні сфери суспільного життя з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення ефективності публічного управління, спрощення взаємодії між органами влади, а також – держави з громадянами та організаціями.

Крім того, однією з основних ідей впровадження електронного урядування є те, що воно виступає як інструмент розвитку демократії, розглядається як реальний шлях демократизації політичних процесів у суспільстві, що знайшло своє відображення в появі терміну «електронна демократія».

У підрозділі 1.3. «Методологічні підходи до поняття «відкритості» і «прозорості» влади в контексті електронного урядування» відзначено, що прозорість і відкритість влади є основними важелями у побудові демократичного суспільства європейського рівня.

Аналізуючи підходи до відкритості та прозорості влади визначено, що вони тісно пов'язані з сучасними поглядами на теорію відкритого суспільства, як об'єктивний черговий етап його розвитку.

Відкрите суспільство – це суспільство демократичного типу, опорною нормою якого є розвинута економіка, верховенство права, високий рівень політичної культури, свобода, рівність та розвинуті соціальні інститути. Члени відкритого суспільства наділені можливістю свідомо керувати соціальним розвитком та правом доступу до публічної інформації.

Відкритість та прозорість влади – основні вимоги для ефективного її функціонування, яка сформована демократичним шляхом. У разі недотримання таких вимог, суспільний контроль за діями влади є неможливим. А закритість та непрозорість в діяльності органів влади є каталізатором її корупційності, зниженням довіри до неї як з боку громадян, так і міжнародної спільноти.

В роботі доведено, що електронне урядування може розглядатися як інструмент, стимулюючий зміну моделей та розвитку можливостей щодо формування відкритої і прозорої влади.

У висновках до розділу 1 зазначається, що поняття «електронне урядування» є багатоаспектним, але кожне з визначень потрібно розглядати як прикладне рішення, спосіб модернізації вже існуючих структур і відносин, а не як самостійну ідею комплексної трансформації політичної системи.

Відкритість і прозорість влади в контексті електронного урядування є організація електронної взаємодії між суб'єктами політичного процесу, зокрема надання електронних державних послуг з використанням мережі Інтернет та створення і розвиток Інтернет-представництв задля забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність публічних органів влади.

У другому розділі «Реалізація засад електронного урядування в сучасному світі» розглянуто основні методичні підходи та практичний досвід із формування електронного урядування.

У підрозділі 2.1 *Характерні риси електронного урядування в США та азійських країнах* на досвіді США, Південної Кореї та Сінгапуру підтверджується теза про те, що успіх у створенні електронного урядування можливий за умови підтримки з боку публічних органів влади всіх рівнів і зацікавленості в реалізації цих проектів суб'єктів електронного бізнесу.

Для Сполучених Штатів Америки основна ідея електронного уряду полягає в тому, що електронний уряд виступає як інструмент розвитку демократії, розширення участі населення, а також посилення контролю над державою з боку населення. Ініціатива при цьому йде «знизу – вгору». Процес реформування державного управління за моделлю електронної демократії нерозривно пов'язаний із реорганізацією державних органів і впровадженням технологій інноваційного менеджменту, що повинні підвищити якість

державних послуг, зробити їх конкурентоспроможними порівняно з послугами комерційного та некомерційного сектора.

Для Сінгапуру та Кореї головною мотивацією трансформації уряду є прагнення до посилення контролю влади над населенням (відповідно: «зверху – вниз»). Проекти впровадження електронного уряду успішно реалізуються на основі застосування принципів «раціональної бюрократії».

У підрозділі 2.2 «Практики зарубіжного досвіду формування електронного урядування в країнах Європи» відзначено, що розвиток електронного урядування є однією з пріоритетних задач в більшості держав ЄС в межах модернізації державних органів. Цей пріоритет базується на двох основних проблемах: покращення урядових послуг для громадян і бізнесу та організаційної трансформації.

Аналізуючи досвід Європи, було визначено низку факторів, що сприяли успіху впровадження електронного урядування в цих країнах, і, таким чином, зробити висновки стосовно України. Зокрема визначено, що Україні потрібно зосередити увагу на передових проектах, запровадити покроковий підхід із постановкою завдань, спрямованих на здобуття масштабних результатів; користуватись послугами приватного сектору, в якого є необхідний досвід реалізації ІТ-рішень.

У підрозділі 2.3 «Ознаки розвитку електронного урядування в пострадянських країнах» відзначено, що позитивним для України є і досвід країн колишнього Радянського Союзу.

На сьогоднішній день в Казахстані створення електронного урядування вже досягло певних результатів. Портал «електронного уряду» – єдиний ресурс, на якому громадяни Казахстану та гості республіки можуть знайти вичерпну офіційну інформацію про Казахстан, його уряд, законодавство, сплатити податки й штрафи в режимі он-лайн, а також отримати більше 2000 інформаційних послуг, представлених декількома тематичними розділами за сферами життєдіяльності людини. За допомогою реалізації електронного уряду збільшилася кількість інтерактивних сервісів і послуг, стало можливим проведення платежів податків і штрафів.

Аналізуючи досвід Азербайджану, визначено, що однією з проблем, яка властива сучасному етапу, є те, що органи не координують свої дії та створюють внутрішні інформаційні системи, не дотримуючись загальних стандартів. Також різні органи знаходяться на різних стадіях формування електронного урядування: деякі відомства мають або лише створюють сторінку в Інтернеті (знаходяться на стадії інформування), а інші вже знаходяться в стадії інтерактивної взаємодії. Крім того, проекти спочатку технічно реалізуються, а потім нормативно закріплюються, а не навпаки.

Досліджуючи досвід Росії, визначено, що успішність впровадження системи урядування пов'язано з тим, яким масштабом вона охоплює регіони країни. Готовність регіонів РФ до електронного урядування неоднакова. Визначними факторами розвитку є політична воля керівництва, бюджет регіону, наявність науково-технічних можливостей тощо.

У висновках до розділу 2 зазначено, що реформи щодо впровадження електронного урядування не завжди вирішують, а іноді – й посилюють проблеми державного управління. Очевидно, що це є наслідком відсутності політичної стратегії. Україні необхідно розробити свою або адаптувати одну з існуючих моделей електронного урядування, і лише після цього кроку приступити до планомірної її реалізації в рамках чіткої політичної стратегії, зрозумілої як політичній еліті, так і широким колам населення.

У третьому розділі **«Напрями забезпечення відкритості і прозорості влади та можлива політична стратегія розвитку електронного урядування в Україні»** надано аналіз можливих планів та заходів, на основі яких може бути розпочато процес формування відкритої та прозорої влади засобами ІКТ.

У підрозділі 3.1. *«Публічні послуги в електронному вигляді як запорука відкритості та прозорості влади»* визначено ефективність та потенційні переваги впровадження даного виду послуг.

Враховуючи те, що в науковій літературі на сьогодні відсутня класифікація адміністративних послуг у електронному вигляді, автором дисертаційного дослідження пропонується класифікувати адміністративні послуги в електронному вигляді за видами електронного подання, за сферою діяльності, за формою власності, за споживачами, за місцем отримання з точки зору клієнта та з точки зору залучення в електронний сервіс.

В рамках дослідження було проведено соціологічне опитування, що дало змогу визначити проблеми та перешкоди впровадження електронних послуг, а також окреслені шляхи їх розв'язання. Визначено, що проблеми впровадження адміністративних послуг в електронному вигляді потребують комплексного розв'язання.

Обґрунтовується думка, що реалізація проектів електронного урядування може бути частковим рішенням проблеми корупції. Підвищення прозорості та відкритості, наділення громадян функціями контролю роблять електронне урядування одним із найбільш дієвих інструментів антикорупційної політики.

Досліджуючи інформаційну відкритість веб-сайтів органів влади, встановлено, що практично всі веб-сайти перебувають на першому етапі розвитку – інформаційному. Хоча практично і закладено деякі можливості для одностороннього чи двостороннього зв'язку, вони, як правило, не використовуються повною мірою.

В той же час, на прикладі сайтів, що належним чином підтримуються та використовуються, визначено, що суспільний попит на таку інтерактивну форму спілкування з органами влади існує.

У підрозділі 3.2. *«Стратегія розвитку електронного урядування»* зазначено, що важливим є визначення стратегії розвитку електронного урядування, ключовими питаннями якої є масштабність дій та кількість фінансових ресурсів і управлінських дій.

Встановлено, що для успішної стратегії в цілому потрібні три компоненти: розуміння у політичній еліті (політична воля), сильна підтримка з

боку громадян та бізнесових організацій та формування і дотримання послідовності дій.

Електронне урядування є потужним засобом адміністративного реформування. Тому, коли формуються або запускаються проекти та програми з електронного урядування, потрібно аналізувати можливості та існуючу адміністративну структуру. Важливим є не копіювання досвіду інших країн у межах розробки і розвитку електронного урядування. Україні потрібно зрозуміти глобальні тенденції електронного урядування та потенціал ІКТ для встановлення ефективного управління, оцінити можливості розвитку, визначити пріоритетні галузі та розробити власну стратегію розвитку електронного урядування.

Визначаючи пріоритетні стратегії розвитку електронного урядування в Україні, було застосовано метод SWOT-аналізу, який є розповсюдженим підходом, що дозволяє провести спільний аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища. Застосовуючи зазначений метод, вдалося встановити зв'язки між негативними та позитивними рисами, що притаманні розвитку електронного урядування в Україні, а також зовнішніми загрозами і можливостями.

У висновках до розділу 3 зазначається, що одним із напрямів формування відкритої та прозорої влади є переведення адміністративних послуг в електронний вид, що є новим та перспективним видом електронної взаємодії між учасниками політичного процесу.

Однією з конкурентних переваг впровадження електронного урядування є швидке прийняття рішень та їх реалізація. Отже, одним з вагомих чинників успіху електронного урядування в Україні, на думку автора, є швидкий пошук оптимальної стратегії розвитку та стрімкого реагування на зміну зовнішнього «клімату».

У висновках узагальнено результати дослідження. На основі здійсненого аналізу визначено наступне.

Досліджуючи передумови електронного урядування в контексті загальносвітових трансформаційних процесів і концепцій управління, слід зробити висновок про те, що електронне урядування як ідеальна категорія існує і функціонує в межах віртуальної реальності, відображаючи об'єктивні процеси політичного управління сучасним суспільством. Отже, ті моделі управлінської діяльності, які склалися традиційно і діяли впродовж століть, не можна розглядати як базові, аналізуючи поняття «електронне урядування».

Дослідження основних підходів до поняття «електронне урядування» дозволило виділити з них три основних. Відповідно до першого підходу, повноправним елементом у структурі електронного уряду є електронна демократія і участь. Тракується це, як «електронна реалізація узаконених демократичних шляхів або процедур прийняття рішень», на практиці зводяться, в основному, до електронних виборів і електронного голосування.

Другий підхід, який розглядається більшістю представників гуманітарно-соціальної сфери, навпаки, трактує електронне урядування, як частину електронної демократії.

Третій підхід виходить з того, що вектори соціальної дії в цьому випадку різноспрямовані: «електронне урядування» створюється за ініціативою «зверху» і для обслуговування інтересів держави, «електронна демократія», покликана, в першу чергу, відображати інтереси громадян, що утворюють локальні географічні спільноти та, відповідно, створюватися «знизу».

Один із наукових підходів проводить диференціацію між термінами «електронний уряд» і «електронне урядування». Теоретики електронного управління висловлюють думку про перехід від концепції електронного уряду до концепції електронного урядування.

Якщо електронний уряд стосується організаційних відносин, що включають політичну координацію, впровадження політичних рішень та надання публічних послуг, то електронне урядування характеризує відносини між громадянами, урядовими структурами, громадською думкою і обраними офіційними особами. Якщо в центрі концепції електронного уряду лежать поняття: відкритість інформації та надання публічних послуг он-лайн, то нове розуміння містить в собі такі концепти, як співробітництво, участь, координація. Електронне урядування змінює способи, які уряд використовує, маючи справу з громадськістю, а також одночасно це висуває нові вимоги до форм участі з боку громадян. Це породжує певну довіру до того, що електронне урядування, ймовірно, призведе до деяких форм електронної демократії. Таким чином, основними складовими електронного урядування є демократичний процес, відкритий уряд і прозорий механізм прийняття рішень.

Передбачається, що впровадження ІКТ у державне управління дозволить прискорити розвиток економіки, знизити витрати на бюрократичні процедури, підвищити ефективність роботи та продуктивність праці державних відомств, розширити можливості населення у формуванні громадянського суспільства за рахунок поліпшення доступу до різної інформації, створення більш прозорої роботи державних служб, ослаблення бюрократичних бар'єрів.

У той же час, є й інші точки зору, згідно з якими, поняття «електронний уряд», «електронне урядування» інтерпретуються як синоніми.

Дослідження понять відкритості та прозорості в контексті електронного урядування дозволило зробити висновок про те, що відкритість влади – це важливий аспект демократичності не тільки політичного режиму, а й держави. Питання відкритості влади стосується багатьох напрямів функціонування системи державної влади, головним з яких є забезпечення інформаційної відкритості. І одним із завдань держави у цьому зв'язку стає створення ефективної системи забезпечення прав громадян і соціальних інститутів на вільне отримання, розповсюдження і використання інформації, як необхідної умови демократичного розвитку. В результаті, в політичній практиці використання нових ІКТ стало невід'ємним елементом володіння інформацією, яка на сьогоднішній день є найважливішим політичним ресурсом як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні.

Умовою забезпечення прозорості є наявність механізмів розкриття державної інформації, що має на меті визначення того, яка інформація держави

підлягає обов'язковому публічному розкриттю, а яка є інформацією з обмеженим доступом – наприклад, тільки для державних органів контролю. Існуюче законодавство поки не вирішує ці завдання повною мірою і повинно бути скориговано в процесі експертної та громадської дискусії.

Відкритість і прозорість діяльності органів влади, відновлення та зростання довіри суспільства до них, як результат впровадження електронного урядування, є одним з важливих політичних досягнень, коли надання ефективних і результативних он-лайнних урядових послуг безпосередньо трансформується у вигляді реального досягнення ідеалів е-демократії. Іншими політичними досягненнями слід вважати підвищення рівня участі громадян та органів влади в інформаційному суспільстві; зростання кількості залучених громадян у демократичні процеси; збільшення результативності та ефективності проведеної політики.

Дисертант дійшов до висновку, що концепція електронного урядування заснована на розумінні громадянами нових можливостей політичного впливу на державну владу через політичні електронні ресурси, а отже – передбачає посилення політичної активності громадян.

Досліджуючи практики електронного урядування в США, Європі і азійських країнах, автор зробив висновок про відсутність певного єдиного рецепту формування електронного урядування. У кожній країні є своє унікальне середовище, пріоритети та ресурси, з урахуванням яких реалізується ідея електронного урядування.

Політична практика свідчить, що в різних регіонах і країнах світу сформувалися три основні архітектурні моделі, які отримали практичне втілення в Америці, Європі та Азії: американська модель, європейська, якою користуються більшість країн Західної, Центральної та Східної Європи, і азійська модель, використання якої враховує специфічний стиль управління, тип корпоративної культури і багатопрошаркову систему державного управління, організовану за принципом ієрархічної піраміди.

У результаті дослідження виявлено, що політика країн у галузі електронного урядування має багато спільного. Всі ці країни прагнуть досягти ефективності та доступності роботи центральних і місцевих органів влади. Зазначені країни об'єднують спроби створити сумісну систему, яка дозволить на рівних засадах брати участь у процесі інформаційної глобалізації.

Американський підхід до організації електронного урядування заснований на економічних критеріях, європейський – на соціальних критеріях і рівні розвитку людського капіталу. Європейський підхід до реалізації електронного урядування надає великого значення політичному потенціалу електронної демократії, яку багато хто вважає можливим вирішенням проблем, пов'язаних з індиферентністю громадян до політики і деградацією демократичних процедур.

У здійсненні проектів електронного урядування державою досягли успіху країни Європейського Союзу і Північної Америки, де уряди мають можливість витратити на дані цілі великі кошти. Як свідчить досвід цих країн, за умов

стабільного фінансування та ефективного менеджменту витрачені кошти на влаштування електронного урядування в короткий термін можуть окупитися. При цьому громадяни отримують реальний шанс брати участь у діалозі з владою, впливати на прийняття рішень і висувати власні ініціативи, отримувати детальну інформацію про роботу державних структур і здійснювати контроль за їх діяльністю.

У той же час, стратегії електронного урядування в різних регіонах мають різні підходи в залежності від того, орієнтовані вони на внутрішню або на зовнішню діяльність. Стратегія визначається вищим політичним керівництвом країни та реалізується на рівнях міністерств чи департаментів.

В Україні етап інтерактивної присутності держави в Мережі тільки розпочинається. Здійснюється формальний обмін інформацією між користувачами й урядовими органами.

Зроблено висновок про те, що низький рівень періодичності оновлення інформації, недосконала система навігації по сайту, відсутність системи зворотного зв'язку з населенням перешкоджають популярності електронних ресурсів міністерств і відомств України серед користувачів. Ще гірший стан речей із впровадженням системи електронного урядування на рівні регіональних та місцевих органах влади.

Український проект побудови електронного урядування значною мірою орієнтований на надання інформаційних послуг: бази даних, довідкової інформації, новин і т.д.

Таким чином, Україна потребує стратегії розвитку електронного урядування, метою якої повинні стати: забезпечення відкритості у діяльності органів державної влади та доступності загальнодержавних інформаційних ресурсів; вдосконалення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування на основі застосування інформаційно-комунікативних технологій.

Однак все це реально здійсненне лише за умови високого рівня розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури. Отже, стратегічною метою інформатизації Україна має стати, як мінімум, подолання технологічної відсталості і, як максимум, – отримання Україною статусу держави-експортера програмних інформаційних продуктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Куспляк І. С. Основні теоретичні підходи до поняття «електронне урядування»: порівняльний аналіз / І. С. Куспляк // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць / Керівник авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Фенікс, 2010. – Вип. 40 – С. 391-339
2. Куспляк І. С. Зарубіжний досвід впровадження технологій електронного урядування: уроки для України / І. С. Куспляк // Перспективи. Соціально-політичний журнал. Серія : філософія, політологія, соціологія. ДЗ ПДПУ імені К. Д. Ушинського. – 2011. – № 2(48). – С. 96-101.
3. Куспляк І. С. Напрями формування відкритості та прозорості влади в

- контексті електронного урядування / І. С. Куспляк // Політологічний вісник. Зб. наук. праць. – К. : «ІНТАС», 2011. – Вип. 55. – С. 310-317
4. Куспляк І. С. Адміністративні послуги в електронному вигляді: питання класифікації / І. С. Куспляк // Гілея: науковий вісник : Зб. наук. праць. – К., 2011. – Вип. 50 – С. 669-674
 5. Куспляк І. С. Євроінтеграція та електронне врядування: орієнтація на послуги / І. С. Куспляк ; за ред. В. М. Кривцової та Д. В. Ягунова // Актуальні проблеми європейської інтеграції. – О. : Фенікс, 2008. – Вип. 3 – С. 275-280.
 6. Куспляк І. С. Досвід надання адміністративних послуг в електронному вигляді на прикладі пілотних проектів Одеської області / А. М. Демещик, І. С. Куспляк // Актуальні проблеми державного управління. Зб. наук. праць – Одеса : ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2009. – Вип. 3 (39) – С. 192-196
 7. Куспляк І. С. Електронне урядування як інструмент розвитку демократії / І. С. Куспляк // Стратегія регіонального розвитку: формування та механізми реалізації: матеріали підсумкової науково-практ. конф. за міжнар. участю (Одеса, 31 жовтня 2008 р.). – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. – С. 434-436.
 8. Куспляк І. С. Використання технологій електронного урядування для ефективнішої взаємодії інститутів державної влади та суспільства / І. С. Куспляк // Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю «Демократичне врядування: наука, освіта, практика», 29 травня 2009 р. – К. : НАДУ при Президентові України, 2009. – Т. 3. – С. 108-110
 9. Куспляк І. С. Інформаційна відкритість веб-сайтів органів влади як необхідна умова для надання адміністративних послуг в електронному вигляді / І. С. Куспляк // Матеріали підсумкової науково-практичної конференції за міжнародною участю «Сучасна регіональна політика: формування, реалізація та розвиток публічної служби», 23 вересня 2010 р. – О. : ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2010. – С. 432-433
 10. Куспляк І. С. До питання інформаційної безпеки в системі електронного урядування / І. С. Куспляк // Матеріали міжнародного науково-практичного семінару-наради «Конфлікти та безпека», 25 листопада 2010 р. – Одеса : СМІЛ, 2010 – С. 15-17
 11. Куспляк І. С. Відкритість і прозорість влади в контексті електронного урядування / І. С. Куспляк // Матеріали підсумкової науково-практичної конференції за міжнародною участю «Сучасна регіональна політика: освіта, наука, практика», 28 жовтня 2011 р. – О. : ОРІДУ НАДУ при Президентові України, 2011. – С. 205-206

АНОТАЦІЯ

Куспляк І. С. Електронне урядування як інструмент формування прозорості та відкритої політичної влади. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2012.

Дисертація присвячена виявленню можливостей електронного урядування для формування прозорості та відкритої влади.

На основі широкої джерелознавчої бази визначено передумови електронного урядування в контексті загальносвітових трансформаційних процесів та концепцій управління.

Узагальнено та систематизовано основні зарубіжні та вітчизняні теоретичні підходи до формування електронного урядування. Уточнено понятійно-категорійний апарат, який розкриває процес формування та функціонування електронного урядування.

Розкрито співвідношення понять відкритості та прозорості в діяльності органів влади та визначено напрями їх формування засобами ІКТ.

Окреслено можливу політичну стратегію розвитку електронного урядування в Україні.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційно-телекомунікаційні технології, електронний уряд, електронне урядування, електронна демократія, електронна взаємодія, політична влада, Інтернет-комунікації, відкритість, прозорість, електронні послуги, стратегія розвитку.

АННОТАЦИЯ

Куспляк И. С. Электронное управление как инструмент формирования прозрачной и открытой политической власти. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы. – Государственное учреждение «Южно-Украинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2012.

Диссертация посвящена выявлению возможностей электронного правительства для формирования прозрачной и открытой власти.

На основе широкой источниковедческой базы определены предпосылки электронного правительства в контексте общемировых трансформационных процессов и концепций управления.

Обобщены и систематизированы основные зарубежные и отечественные теоретические подходы к формированию электронного правительства. Уточнен понятийный категориальный аппарат, который раскрывает процесс формирования и функционирования электронного правительства.

Раскрыто соотношение понятий открытости и прозрачности в деятельности органов власти и определены направления их формирования средствами ИКТ.

Определена возможная политическая стратегия развития электронного управления в Украине.

Ключевые слова: информация, информационное общество, информационно-телекоммуникационные технологии, электронное правительство, электронное управление, электронная демократия, электронная взаимодействие, политическая власть, Интернет-коммуникации, открытость, прозрачность, электронные услуги, стратегия развития.

SUMMARU

Kusplyak I.S. E-governance as a tool for the formation of transparent and open political power. - Manuscript.

Dissertation on competition of scientific degree of political sciences on specialty 23.00.02 – political institutes and processes. – State authority «South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky», Odessa, 2012.

The thesis is devoted to the identifying of opportunities of e-governance for the formation of transparent and open government.

It was found out that the e-government as the ideal category exists and operates within a virtual reality, reflecting the objective processes of the political management of a modern society. The models of management, which were traditionally formed and operated for centuries, consequently can not be regarded as basic in the analysis of the concept of "electronic government".

The investigation of the basic approaches of the concept "e-government" made it possible to distinguish three of them as the most major. The first approach in the structure of e-government is electronic democracy and participation.

The second approach is shared by a majority of the representatives of humanitarian and social spheres and considers in contrast the e-government as part of e-democracy.

The third approach assumes that the vectors of social action in this case go in different directions, "e-government" is established by the initiative "from above" in order to serve the interests of the state. "Electronic democracy" is primarily designed to reflect the interests of citizens forming a local geographic community and goes this way from the "bottom".

It is proved that e-government changes the ways used by the government when it deals with the public. At the same time it imposes new requirements for the certain forms of participation by citizens.

The study of the concepts of openness and transparency in the context of e-governance led us to the conclusion that the openness of the government is an important aspect of democracy of the just a political regime, but of the state. The question of openness of the government deals with many areas in the system of the state power, the most important of them is how to ensure the transparency. As a

result, the use of ICT has become an integral part in the political practice: possession of information is now the most important political resource for the domestic and international levels.

The condition of the transparency is the availability of the mechanisms for public disclosure of information, which involves determining of what information of the state is a subject for public disclosure, and what is the information with restricted access.

It was determined that the openness and transparency in government activities, the recovery and growth of public confidence, as a result of the introduction of e-governance, is one of the important political advances. Other political developments should be considered as the increasing of the degree of participation by citizens and authorities in the information society, the growth of the involvement of citizens in democratic processes, and the increase of the efficiency of the policies.

It is established that the concept of the e-governance which is based on the understanding of the citizens about the new features of the political power and how to influence the public policy through electronic resources, and thus it is intended to increase political participation of citizens.

The analysis of the international experience in building of the e-Government has shown that the electronic government is moving from the category of experimental technologies to the category of everyday use.

It is concluded that the low frequency of updating information, bad navigation system on the site and the lack of feedback from people hinder the popularity of electronic resources of ministries and departments of Ukraine among the users. Ukrainian project of the building of the e-government is increasingly focused on the providing of information services: a database of background information, news, etc.

It was determined, that Ukraine needs a strategy for the development of e-governance; the goals should be the achieving of the transparency in governance and public availability to the national information resources, improvement of the public authorities through the use of ICT.

Key words: information, information society, information and communication technology, e-government, e-governance, e-democracy, e-communication, political power, Internet communications, openness, transparency.